

Є.В. Канченко

Національний технічний університет України "КПІ",
кафедра міжнародної економіки

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

© Канченко Є.В., 2012

Досліджено закономірності та форми вияву дії закону концентрації промислового і банківського капіталів. Зазначено, що злиття і поглинання відбувається і в невиробничій сфері, а саме в ЗМІ. Здійснено порівняльний аналіз стану видавничого підприємництва України, Росії і Білорусі; проаналізовано основні проблеми кризового стану вітчизняного видавничо-поліграфічного комплексу України і запропоновано шляхи його відродження на основі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: інтернет-технології, видавнича діяльність, медіа-холдинг, концентрація капіталів, інтелектуальний ресурс, поліграфія, інновації.

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN PUBLISHING COMPLEX

© Kanchenko E.V., 2012

The article studies the main conformity with a law of concentration of industrial and banking capitals. The integration processes of unproductive spheres are taken places too. The facilities of mass information are united into great holdings. Comparative analysis of publishing enterprises in Ukraine, Russia and Belarussia was made. The main problems of crisis in Ukrainian publishing complex were analyzed, and the directions of their development, on the base of innovation a Internet-technology were offered.

Key words: Internet technology, publishing activities, media holding, concentration of capital, intellectual resource, polygraphy, innovation.

Постановка проблеми

Високий ступінь ризику, характерний для інновацій, і слабкість вітчизняної економіки, з одного боку, та обмеженість власних коштів і підтримки держави, з іншого, є потужними стримуючими факторами інноваційної діяльності для всіх суб'єктів господарювання. Визначальною тенденцією розвитку глобального бізнесу є прискорення темпів технологічних інновацій в економіці тієї країни, куди спрямований іноземний капітал. Переконливим прикладом цього є економіка Китаю, яка продовжує розвиватися надзвичайно високими темпами, що є результатом відкритості економіки і значних іноземних інвестицій впродовж трьох десятиліть. Із Fortune 500 – рейтингу наймогутніших світових лідерів понад 400 інвестували капітали в економіку Китаю, здійснивши там технологічну революцію у виробничій і невиробничій сферах. В Україні ж частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислового виробництва країни – у середньому 1 %, домінують третій і четвертий технологічні уклади, на які припадає більше ніж 95 % обсягу виробленої продукції, 90 % витрат на інновації і 95 % інвестицій, що свідчить про екстенсивну модель відтворення економіки України, яка в минулому році дала 4 % приросту ВВП. Якби йшлося про економічне зростання США або Німеччини, цей показник свідчив би про

позитивну динаміку, але для України, з урахуванням розвитку її економіки, зокрема кризового стану видавничо-поліграфічного комплексу, істотної диференціації доходів населення і рівня бідності, такий приріст є вкрай низьким. Орієнтація підприємств видавничо-поліграфічної галузі на інноваційний розвиток є життєво необхідною стратегією в умовах переходу до інформаційного суспільства та інтеграції в світовий простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналізу проблем розвитку видавничо-поліграфічної галузі приділяють велику увагу такі науковці, як В.І. Шпак, М. Сенченко, В.І. Теремко, В.І. Воробйов, А.М. Штангрет, Є.М. Палига, Г.І. Пушак, О. Афонін та інші. Проблеми інновацій та інноваційного розвитку підприємств досліджено у роботах І. Ансоффа, П. Друкера, М. Портера, Б. Твісса, Й. Шумпетера, А. Амоші, А. Гриньова, В. Гриньової, А. Гречан, С. Ілляшенко, Р. Фатхутдінова, Д. Черваньова, М. Єрмошенка, М. Рогози, Л.І. Федулової та інш. Незважаючи на значну кількість вітчизняних і зарубіжних праць, проблема теоретичного і методичного обґрунтування інноваційного розвитку підприємств видавничо-поліграфічного комплексу на основі впровадження ІТ залишається не до кінця вирішеною, що відбивається на загальному розвитку видавничої діяльності.

Постановка цілей

Набуває важливого значення аналіз діяльності підприємств видавничо-поліграфічного комплексу, основних світових тенденцій і проблем їх розвитку. Потребують доопрацювання наукові та практичні аспекти впровадження інтернет-технологій в усі стадії видавничого процесу.

Для транзитивної економіки України останніх двох десятиріч характерна тенденція поглинання активів українських підприємств іноземним капіталом. Це об'єктивний процес, викликаний дією економічних законів конкуренції, концентрації і централізації промислових та банківських капіталів і зрілістю середовища. Так, російські компанії, здійснюючи експансію, застосовують в основному дві стратегії: пошук природних ресурсів і стратегічних активів у нафтопереробній галузі, цементній, склоробній, машинобудуванні, аерокосмічній, харчовій галузях, ІТ тощо. Так, 97 % акцій Одеського НПЗ, 53 % акцій “ЛУКОР”, 76% акцій “Карпатнафтохім” належить “ЛУКойлу”, 78,45 % акцій Лисичанського НПЗ належить НТК-ВР; група “Альянс” контролює Херсонський НПЗ (100 % акцій); “РусАл” – Миколаївський глиноземний завод (97,5%); “СУАЛ-Холдинг” – Запорізький алюмінієвий комбінат (93 % акцій); “Вимм-Билль-Данн” володіє 60 % акцій Київського МЗ № 3 і 82 % акцій Харківського МЗ, “Юнимилк” поглинув МЗ “Галактон” і Кременчуцький міський МЗ [1, с. 258–259]. Київську високотехнологічну фірму “Квazar-Мікро” викупив російський холдинг “Ситронікс” [2, с. 20]. Вибір російськими компаніями цих двох стратегій пояснюється тим, що більша частина корпоративного сектору економіки – це компанії низькотехнологічних секторів промисловості, насамперед металургії і металообробки, на які припадає майже 80 % капіталізації. Все це свідчить про масштаби експансії російських компаній в Україну і перехід контролю у стратегічних сферах.

Крім того, активно відбувається концентрація і централізація банківського капіталу: так, внаслідок поглинання “Ажio”, “Аваль”, “Укрсиббанк”, “Мрія”, “Перший український міжнародний банк”, “Лідер” й інших банків зростає питома вага іноземного капіталу в банківській системі України, яка невдовзі може досягти 70 %. Відбувається активне поглинання іноземними конкурентами українських страхових компаній: група PZU, яка утримує близько 50 % ринку страхових послуг у Польщі, придбала 100 % бізнесу “Скайд-Вест”, російська “Росно” викупила “Геліос” і “Геліос-лайф”, “Росгосстрах” – СК “Капітал”, Казахський банк “Туран-Алем” – “Оранту”. Стає привабливим для іноземного капіталу і лізинг; так, французська компанія Societe Generale створила дочірню структуру ALD International, яка придбала в Україні “Першу лізингову компанію”. В останні роки хвиля поглинань охопила такі галузі, як фармацевтика, торгові мережі, інформаційні технології, телекомунікації і навіть ЗМІ.

Нині найбільшим видавничим холдингом в Україні є мультимедійна компанія UMH (United Media Holding), яка лідує на ринку України і динамічно розвивається на ринках Росії, Казахстану

і Білорусі. До складу УМН входить група компаній УМХ (Український медіа-холдинг), зареєстрований в Нідерландах, який управляє бізнесом в Україні, і видавничий дім “Популярная пресса”, який здійснює бізнес-процеси в Росії. Холдинг залучив приватних інвестицій на суму 45 млн. дол., а його капіталізація оцінена в 300 млн.дол. [3], він володіє 60 друкованими виданнями, 7 радіостанціями, поліграфічним комбінатом, друкарнею і роздрібною мережею газетних торгових точок. Процеси злиття і поглинання продовжуються, про що свідчить купівля United Media Холдингом 52,14 % акцій холдингу з американським капіталом KP Media [4, с.12]. Впроваджуючи новітні технології, УМН в інтернет-сегменті займає п’яту позицію серед інтернет-холдингів України. Аналогічні процеси спостерігаються в Білорусі: там об’єднали свої активи і реорганізують управління п’ять відкритих акціонерних товариств (“Белкнига”, “Бресткнига”, “Витебсккнига”, “Гомелькнига”, і “Гроднокнига”), а Міністерство інформації розробило Державну програму розвитку галузі до 2015 р. Злиття і поглинання продовжуються і на російському ринку: там найбільший холдинг ЕКСМО кілька років тому викупив 30 % акцій МИФ, четвертого за величиною конкурента на книжковому ринку, на початку 2011 р. він придбав і активи “Альпина бизнес букс”: бренд, права на книги, товарні залишки й одноіменний інтернет-магазин. Об’єднана компанія планує зайняти 60 % ринку ділової і професійної літератури.

Відбувається стійкий розвиток в Україні періодичних друкованих засобів масової інформації: газет і журналів, зокрема глянцевих, що відповідає світовій тенденції: попри фінансову кризу, глобальний наклад газет зріс у 2008 – 2009 рр. на 1,3 %. Щоденні газети читають 1,9 млрд. осіб, на багатьох зрілих ринках, де спостерігається спад накладів, зокрема в країнах Європи, платні газети охоплюють 70 % дорослого населення, стрімко зростає кількість щоденних безплатних газет, їх питома вага досягає 23 % [5, с.21]. Але в Україні тільки 15 % з понад 30 тис. зареєстрованих друкованих видань виходять у світ, решта існують номінально. Вихід один – подальша акумуляція капіталів й інтелектуальних ресурсів та впровадження відповідних інтернет-технологій, які все активніше проникають в усі сфери нашого життя. Швидкість і рівень проникнення комунікацій збільшується. Так, у Twitter повідомлення про землетрус від жителів Японії з’явилися ще до того, як сейсмологічна служба США попередила населення Аляски, Вашингтона, Орегону і Каліфорнії про можливе цунамі. Збір, поширення і споживання інформації починається на в “майже реальному”, а дійсно реальному часі. Такі зміни стають можливими завдяки трьом технічним інноваціям: мобільному Інтернету, веб-телебаченню і генеруванню контенту в будь-якому місті і в будь-який час. Кожний власник смартфона зможе знімати події в реальному часі і транслювати їх [6, с.56]. Так Інтернет перетворюється з конкурента на союзника: провідні видання починають займатися онлайн-бізнесом; сайт газети і журналу має багато переваг над друкованою версією: високий ступінь інтерактивності, ширші мультимедійні можливості, доступність. Крім того, це джерело додаткового прибутку від реклами, передплати і можливість багато разів заробляти на тому самому контенті. Інтернет-видання значно оперативніші, не потребують реєстрації, паперу, поліграфії і доставки, тому відбувається поступове витіснення традиційних видавничих технологій.

Тепер йдеться про “мережеву видавничу справу”, як інтегрований процес створення електронної інформації в різних формах (у друкованому, відео- й аудіовигляді). Споживачі матимуть доступ до потрібних інформаційних ресурсів у будь-який час, у будь-якому місці, на зручному для користування пристрої і в інтерактивному режимі з високоякісною візуалізацією та озвученням інформації. Ефективність і гнучкість роботи в мережі дадуть змогу знизити собівартість видавничої продукції в рази, сповна задовольнити потреби замовників і стануть джерелом інноваційного відтворення видавничого бізнесу. Мережеві видавництва зможуть одержувати доходи від видання електронних книг, створення сервісних служб для продажу інформації за запитом, розширення можливостей її персоналізації. Миттєва доставка видавничої продукції до споживача прискорить повернення інвестицій. Збільшується кількість доменів українського сегмента мережі та кількість користувачів. Так, за даними дослідження “Глобальна статистика українського Інтернету”, яке проводив портал bigmir.net, на кінець 2011 р. аудиторія українського Інтернету становила 23 млн. осіб [7, с.4], а це вже половина населення України.

Підтвердженням висновку щодо низької зацікавленості влади України проблемами розбудови інформаційного суспільства є низькі рейтинги показників індексу “Готовність уряду” в 2010–2011 рр. (130-те місце із 140 країн світу). Низьким є також значення індексу мережевої готовності (NRI = 3,53), комплексного показника, що характеризує рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у різних країнах світу. Згідно зі значенням цього індексу наша країна посіла 90-те місце із 138 країн світу [12, с.49, 51] в 2011 р., тоді як Казахстан займає 67-ме місце, вдвічі випередивши Україну.

Найбільше криза видавничої галузі вплинула на книговидання. Так, починаючи з 1997 р. спостерігається зниження обсягів видання вітчизняної книги до рівня менше від одного примірника на жителя [8, с.4], а отже, починається поступовий процес культурної, освітньої та інтелектуальної деградації українців, знижується поріг моральної та соціальної відповідальності людини за свої дії перед суспільством. Навіть в дореволюційній Росії щороку виходило 2 і більше книжок на душу населення, нині в Росії і Білорусі друкується в середньому 4,5 книжки [9, с.4], в США, Англії і Китаї – 10 – 12 книжок. Десятикратне відставання нашої держави від країн Європи і Азії в фізичних обсягах видання книг означає фактично прірву в формуванні сучасного світогляду громадянина, яка, по суті, викреслила з комунікативного середовища мільйони нинішніх українців середнього і старшого віку, знизивши їхній поріг соціальних комунікацій до побутового рівня. Небезпечною є тенденція зниження доступності підручників для початкової, середньої і вищої школи, яка спостерігається останні два роки.

Світова економічна криза 2008–2009 рр., конкуренція сфери мас-медіа не викликали зменшення видання кількості книг у розвинених країнах. Росія, посідаючи п’яте місце в світі після Великої Британії, Китаю, США і Німеччини за кількістю щорічно виданих назв книг, реалізує спеціальну Програму розвитку поліграфічної промисловості й вітчизняного книговидавництва, і в результаті експорт книг посів третє місце в загальному обсязі російського експорту [5, с.13], що призводить до зменшення питомої ваги українського книговидання до 4 % ринку і відповідно збільшення російської частки до 90 %. А це означає пряме інвестування закордонного виробника в сумі 350 млн. дол. щороку, водночас поліграфія України потерпає від браку коштів на оновлення і розвиток. Дорогі кредитні ресурси не можуть покращити ситуацію, бо норма прибутку менша від вартості позики. Світовий досвід довгострокового кредитування інноваційної діяльності базується на дешевих кредитах, які не перевищують 4 % річних. Так, Китай довів пасиви банківської системи до рівня 140 % ВВП, що дало змогу 80 % всіх залучених ресурсів видавати у вигляді довгострокових кредитів для техніко-технологічної модернізації промисловості під 2 % річних. У Японії і Німеччині технологічний прорив уможливився завдяки пільговим кредитам ціною 0 – 1 % річних, наданим на 3 – 25 років суб’єктам інноваційної діяльності. В Україні ж склалася парадоксальна ситуація: незважаючи на макроекономічну стабілізацію і невисокий рівень дефіциту бюджету, кредитування економіки в 2010 р. збільшилось лише на 1 %, хоча рівень депозитів виріс на 26 % [10, с.16]. Потрібна нова інвестиційна, інноваційна та інформаційна державна політика, спрямована на впровадження ІКТ. Реалізація інноваційної високотехнологічної відтворювальної моделі не може обійтися без механізмів, які забезпечували б перерозподіл ресурсів у напрямі структурних інноваційних перетворень. В Україні нині відсутні інститути, які повинні перерозподіляти ресурси із традиційних галузей у найновіші; величезні доходи, отримані в процесі переробки сировини і подальшої посередницької діяльності, перетікають в зарубіжні офшори, позбавляючи країну не тільки постіндустріального майбутнього, але і успішної індустріальної перспективи.

Причиною різкого спаду є також відсутність в Україні належних економічних умов для формування конкурентних цін на вітчизняний товар: нині його собівартість в п’ять разів вища, ніж в Росії, і в 10 – порівняно з Польщею і США [5, с.23]. Негативно впливають на ціну податки: так, ПДВ (20 %) і податок на прибуток на книги (25 %) в Україні є найвищими серед країн СНД. Радикально б змінило ситуацію введення нульової ставки ПДВ на всі операції, роботи та послуги при підготовці, друкуванні та розповсюдженні книги. Саме ця урядова преференція суттєво поліпшила становище у видавничо-поліграфічній галузі Росії і Білорусії, після чого почалась їх експансія на український ринок. Чинний Закон України “Про внесення змін до деяких законів

України щодо державної підтримки книговидавничої справи в Україні” має обмежену дію, оскільки поліграфічні підприємства купують основні матеріали (папір і фарбу) з урахуванням ПДВ – а саме ці витрати становлять ліву частку видавничої собівартості. Відстоює нульову ставку ПДВ на книги і Федерація європейських видавців для широкої доступності книг за якомога нижчими цінами. Шоста Директива Європарламенту також рекомендує державам-членам Європейської Співдружності зберігати нульові або встановлювати пільгові ставки ПДВ (у межах 5 – 10 %) на книги, газети і журнали (окрім тих, що мають відверто рекламний характер). Флорентійську угоду про ввезення матеріалів освітнього, наукового і культурного характеру з дев’яти країн, що входили до СРСР, підписали тільки Росія, Казахстан і Молдова. Важливою складовою ціни є зростаюча повсюди орендна плата: в Російській Федерації книгарні мають пільги з орендної плати на займані приміщення, в Білорусі книгарні взагалі звільнені від неї [11].

Висновки

1. Україна сьогодні має недостатньо розвинену інформаційну інфраструктуру, включаючи і книговидання, що не сприяє формуванню належного міжнародного іміджу держави і стримує її інтеграцію у світовий інформаційний простір.
2. Досліджено основні закономірності й форми вияву дії економічних законів концентрації і централізації промислових і банківських капіталів в Україні. Виявлено тенденцію глобалізації і інтеграції невиробничої сфери, зокрема книговидання і ЗМІ.
3. Проаналізовано основні причини кризового стану видавничо-поліграфічної галузі в Україні і здійснено порівняльний аналіз із аналогічними комплексами Росії і Білорусі.
4. Державна підтримка видавничо-поліграфічного комплексу має стосуватись всіх суб’єктів інформаційного простору та полягати у сприянні створенню інноваційної поліграфічної бази, мотиваційного конкурентного середовища, податкових пільг і преференцій, рівних умов для всіх суб’єктів господарювання і розвитку мережевої видавничої справи.

Перспективи подальших досліджень

Україна має будувати економіку, орієнтовану на інформаційні технології, тому актуальними вважаються подальші дослідження особливостей і ефективності роботи мережевих видавництв; інструментів, важелів і законодавчих норм державної промислової та інноваційної політики, спрямованої на розвиток ІКТ.

1. *Корпоративні структури в національній інноваційній системі України: [монографія] / За ред. Л.І. Федулової. – К.: НІСЛ, 2007. – 812 с.*
2. *Благодирин Н. Машина времени для инноваций // Эксперт. – 2009. – № 42. – С.20.*
3. *УМХ планирует осуществить IPO [Электронный ресурс]: Adsmarket.com.ua/article/press/335 – назва з екрана.*
4. *СМИрная покупка. Две украинские медиаимперии слились // Эксперт. – Апрель, 2011. – № 14. – С. 12.*
5. *Шпак В.І. Издавничий бізнес: теорія і практика: [монографія]. – К.: Тов. “УВПК “ЕксОб”. – 2010. – 384 с.*
6. *Эванс Д. Десять технотрендов, которые в ближайшее десятилетие изменят мир // Эксперт. – 2011. – № 49–50. – С. 56.*
7. *Харченко А. “Мыльная” опера. Взгляд со стороны // Инвестгазета. – 2011. – № 21. – С. 4.*
8. *Афонін О. Українська книга доби незалежності в системі соціальних комунікацій // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 7. – С.3 – 9.*
9. *Сенченко М. Підсумки роботи книжкової індустрії Білорусі та Росії // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 4, 6. – С.3 – 7.*
10. *Шпек Р. Кредитовать – не перекредитовать // Инвестгазета. – 2011. – №14. – С. 16.*
11. *Статистичні дані про державну підтримку книговидавань в країнах СНД [Електронний ресурс]: <http://uabooks.info/ua/book.market/statistics/?pid=993> – назва з екрана.*
12. *Федулова Л.І. “Інноваційна пауза” та “Інноваційний парадокс” України // Економіст. – 2011. – № 10. – С. 46 – 52.*